

УДК 347.724:347

DOI: 10.35432/tisb292023289684

**ДЕРЖАВНІ ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ
НАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ
В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ
ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ**

Лиховідова Ірина Едуардівна

аспірантка кафедри державознавства, права та
європейської інтеграції

Національний університет «Одеська політехніка»

<https://orcid.org/0000-0002-3020-3453>

24 лютого 2022 року РФ розв'язала повномасштабну агресивну війну проти України та українського народу, у зв'язку з чим в Україні вперше за часи своєї незалежності, було введено правовий режим воєнного стану [1]. Під час воєнного стану передбачається тимчасове обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб, зумовлене загрозою нападу та небезпеки державній незалежності України, а також її територіальній цілісності.

Критично значущим обмеженням в умовах воєнного стану є примусове відчуження майна у юридичних осіб з попереднім повним або наступним повним відшкодуванням його вартості [2, ст. 3]. Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», може примусово відчужуватися майно, що перебуває у приватній або комунальній власності, та вилучатися майно державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку [3, ч. 1 ст. 8].

Так, наприклад, у зв'язку із військовою необхідністю, відповідно до Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану», відбулось примусове відчуження у власність держави акцій наступних стратегічно важливих підприємств: ПАТ «Укрнафта», ПАТ «Укртатнафта», АТ «Мотор Січ», ПрАТ «АвтоКрАЗ» та ПрАТ «Запоріжтрансформатор». Вилучені акції набули статусу військового майна та їх управління передано Міністерству оборони України. По завершенню воєнного стану, відповідно до вимог даного закону, вказані акції будуть або повернені власникам або буде проведено відшкодування їх вартості [4].

В свою чергу, Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (далі – НКЦПФР) було схвалено рішення про забезпечення проведення в системі депозитарного обліку депозитарних операцій щодо примусового відчуження у власність держави акцій, вказаних товариств [4].

Дані підприємства є стратегічно важливими для України, у зв'язку з тим, що ПАТ «Укрнафта» займається видобутком нафти, ПАТ «Укртатнафта» переробляє нафту та роздрібно торгує пальним через мережу авто-заправних станцій, АТ «Мотор Січ» виробляє авіаційні газотурбінні двигуни для літаків, гелікоптерів та промислових газотурбінних установок, ПрАТ «АвтоКрАЗ» виробляє великовантажні автомобілі, а ПрАТ «Запоріжтрансформатор» – трансформаторне та реакторне обладнання.

Тому рішення держави про націоналізацію пов'язане з оптимізацією роботи стратегічних підприємств у військовий час, що дозволить інтегрувати їх у загальну систему оборону України та знизить ризики щодо керованості. Дані товариства мають забезпечити оборонні потреби держави під час війни. Також дані підприємства, які наразі є працюючими,

отримають більше замовлень та гарантій від держави, в той час, як діяльність зупинених підприємств буде відновлено та повернено їх працівників до виробничого процесу. Тому така націоналізація свідчить про спроможність держави нести повну відповідальність за всі активи та зобов'язання даних товариств, а також їх операційну діяльність під час дії правового режиму воєнного стану.

Крім того, зазначені націоналізовані підприємства є монополістами на своїх ринках, а тому держава передбачала ризики щодо можливого зловживання ними своїм монопольним становищем, а саме: підвищення цін, шантажування держави щодо здійснення певних дій на їх користь або співпраця з країною-агресором, як це сталося з АТ «Мотор Січ», президент якого був заарештований через підозру у співпраці з країною – агресором.

Планується, що незабаром на даних товариствах буде введено тимчасову адміністрацію, яка буде реалізовувати мобілізаційні завдання та директиви Міністерства оборони України. Крім того, державою розглядається можливість введення тимчасових адміністрацій і на підприємствах генерації та видобутку енергетичного вугілля України.

Більш того, така можливість розглядалася державою ще до повномасштабного вторгнення РФ, коли РНБО вбачалися ознаки певної монополізації на енергоринку, зокрема Обленерго. Так, 30.06.2021 р. на брифінгу під час виїзного засідання РНБО було повідомлено, що РНБО розглядає можливість запровадження тимчасових адміністрацій на енергетичних підприємствах у разі потреби, якщо буде загроза національній безпеці.

Що стосується банків, НБУ у березні 2022 року було прийнято рішення стосовно АТ «Альфа Банк», який в Україні визнаний системно важливим банком, що працює на території України виключно в межах українського законодавства [5]. Зокрема, було прийнято рішення про визнання небездоганної ділової репутації переліку акціонерів – громадян Російської Федерації (надалі – РФ) АТ «Альфа Банк», які потрапили до списку санкцій Європейського Союзу через агресію РФ проти України. У зв'язку з чим, на підставі ст. 73 Закону України «Про банки і банківську діяльність», проти них було застосовано заходи впливу у вигляді заборони їм, як власникам істотної участі в АТ, використовувати право голосу та призначено довірену особу, якій передано таке право голосу [6].

Раніше в Україні таких прецедентів передачі управління банком іншим особам ще не було. Як зазначає О. В. Кологойда та А. В. Сливінська, в подальшому, для банків це може стати початком поширення інструменту довірчого управління, як засобу усунення впливу підсанкційних осіб, пов'язаних з РФ, на свої активи в Україні [7, с. 1185].

Беручи до уваги агресивні військові дії з РФ, у березні 2022 р., відповідно до Закону України «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів», розпочалась процедура щодо примусового вилучення майна (активів), що знаходяться (зареєстровані) на території України та безпосередньо чи через афілійованих осіб належать РФ та її резидентам [8].

Зокрема, встановлена можливість примусового вилучення об'єктів права власності РФ та її резидентів з мотивів суспільної необхідності (включаючи випадки, за яких це настійно вимагається військовою необхідністю) на користь держави Україна. До таких об'єктів належать, у тому числі, корпоративні права, цінні папери, що знаходяться (зареєстровані) на території України та безпосередньо або через афілійованих осіб належать РФ та її резидентам [8].

Сьогодні, прийнятим Верховною Радою України Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів» щодо уточнення окремих положень» зазначається, що проведення примусового вилучення в Україні об'єктів права власності РФ та її резидентів здійснюється не лише з мотивів суспільної необхідності, але й в рахунок майбутньої репарації на користь держави Україна, яка зазнала агресії з боку РФ [9].

Крім того, передбачається віднести до осіб, на яких поширюється дія даного закону,

фізичних осіб – громадян РФ, а також осіб, які не є громадянами РФ, але мають найбільш тісний зв'язок з РФ, зокрема, мають місце проживання або займаються основною діяльністю, юридичних осіб (їх філії, представництва), до діяльності чи управління якими в тому чи іншому вигляді мала причетність РФ або її представники, фізичні або юридичні особи (незалежно від громадянства, місця проживання, здійснення основної діяльності тощо), які постійно перебувають за межами України або на тимчасово окупованій території України та які публічно заперечують чи підтримують здійснення збройної агресії РФ проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території тощо [9].

Виключення становлять фізичні особи – громадяни РФ, які захищають незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, беруть безпосередню участь у відсічі та стримуванні (нейтралізації) збройної агресії проти України та забезпеченні національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності в період дії воєнного, надзвичайного стану або в період збройного конфлікту [9]. Примусове вилучення в Україні об'єктів права власності РФ та її резидентів здійснюється без будь-якої компенсації (відшкодування) їх вартості [6, ч. 2 ст. 2].

Тому, з метою аналізу залучення резидентів та компаній РФ до вітчизняних ринків капіталу задля зменшення їх впливу та мінімізації загроз для фінансових ринків України, 20 квітня 2022 року НКЦФПР зобов'язала компанії з управління активами, інвестиційні та пенсійні фонди надати інформацію стосовно наявності в структурі власності, серед учасників та членів рад громадян та осіб, пов'язаних з РФ, а також стосовно наявності нерухомого майна, корпоративних прав, дебіторської заборгованості, іншого майна, що знаходяться на території України та належать РФ або її громадянам [10].

Окрім того, у зв'язку з введенням воєнного стану в Україні можна виділити наступні обмеження у сфері корпоративного управління:

1. Мораторій на здійснення транскордонного переказу валютних цінностей з України/переказу коштів на кореспондентські рахунки банків-нерезидентів у гривнях/іноземній валюті, відкриті в банках-резидентах, уключаючи перекази, що здійснюються за дорученням клієнтів, окрім підприємств та установ, що забезпечують виконання мобілізаційних планів та завдань Уряду, а також окремих дозволів НБУ. Тобто дана заборона стосується виплати дивідендів іноземцям, що є вимушеним обмеженням на період дії воєнного стану в Україні з метою забезпечення надійності та стабільності функціонування банківської системи [11, п. 14].

2. Призупинення Міністерством юстиції України на певних адміністративно-територіальних одиницях роботи єдиних та державних реєстрів з метою забезпечення безпеки цифрових даних [12].

3. Призупинення здійснення нотаріальних дій, які неможливі без функціонування єдиних та державних реєстрів, а саме: тимчасово не посвідчуються договори відчуження, застави нерухомого майна, корпоративних прав, не здійснюється видача свідоцтв щодо набуття права власності, в тому числі свідоцтв про право на спадщину, свідоцтв про право власності на частку у спільному майні подружжя тощо [13].

Окрім того, незавершені нотаріальні дії за зверненням громадянина РФ, юридичної особи, створеної зареєстрованої відповідно до законодавства РФ, або юридичної особи, створеної та зареєстрованої відповідно до законодавства України, кінцевим бенефіціарним власником, членом або учасником (акціонером), що має частку у статутному капіталі 10 і більше відсотків, якої є громадянин РФ або юридична особа, створена та зареєстрована відповідно до законодавства РФ, зупиняються до прийняття та набрання чинності Законом України щодо врегулювання відносин за участю осіб, пов'язаних з державою-агресором. У разі звернення зазначених осіб за вчиненням нотаріальних дій, нотаріус зобов'язаний відмовити [13].

4. Тимчасове призупинення, з початку дії правового режиму воєнного стану, доступу

до Єдиного державного реєстру судових рішень, сервісів «Стан розгляду справ» та «Список справ, призначених до розгляду», обмеження доступу до інформації про склад суддів та реєстру адвокатів України, з метою забезпечення цифрових даних та задля безпеки суддів та учасників судових процесів в умовах воєнного стану. Проте, із 20 червня 2022 року дані доступи вже поновлено. Наразі доступ до Єдиного державного реєстру судових рішень поки здійснюється в тестовому режимі та перебуває під посиленним моніторингом стану кіберзагроз. Тому, у випадку виявлення ознак кіберзагроз, доступ до реєстру може обмежуватися.

5. У період воєнного стану утворення державних підприємств, установ та організацій, а також заснування господарських організацій, до статутного капіталу яких передається державне майно, суб'єктами управління об'єктами державної власності здійснюється за погодженням КМУ [14].

Отже, підсумовуючи, у такий спосіб держава реалізує забезпечення гарантій сприятливих умов належного корпоративного управління під час війни та загрози знищення корпоративних прав. Як наслідок, можуть тимчасово обмежуватися деякі права учасників корпоративного управління, примусово відчужуватися та вилучатися майно, а також, усуватися та замінятися керівництво підприємства.

Список літератури

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення 06.06.2022).

2. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Закон України від 17.05.2012 р. № 4765-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17> (дата звернення 09.06.2022).

3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення 06.06.2022).

4. Офіційний веб-сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/> (дата звернення: 09.09.2022).

5. Про визначення системно важливих банків: Рішення Правління Національного Банку України від 09.03.2022 р. № 120-рш. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Decision_09032022_120_rsh (дата звернення 09.06.2022).

6. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.200 р. № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (дата звернення 09.06.2022).

7. Кологойда О.В., Сливінська А.В. Особливості реалізації корпоративних прав в умовах воєнного стану. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwj32bezseX5AhW_hP0HHSFAA0QQFnoECAMQAQ&url=http%3A%2F%2Fwww.baltijapublishing.lv%2Fomp%2Findex.php%2Fbp%2Fcatalog%2Fdownload%2F237%2F6366%2F13402-1&usg=AOvVaw0q1YO5BGsPEjpNi06jh0xU (дата звернення 09.06.2022).

8. Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів: Закон України від 03.03.2022 р. № 2116-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2116-20> (дата звернення 10.06.2022).

9. Про внесення змін до Закону України «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської федерації та її резидентів» щодо уточнення окремих положень: Закон України від 03.03.2022 р. № 2116-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2116-20> (дата звернення 10.06.2022).

10. Щодо надання інформації: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 20.04.2022 р. № 312. URL: https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2022/04/rish_312.pdf (дата звернення 10.06.2022).

11. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану: Постанова Правління Національного Банку України від 24.02.2022 р. № 18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22> (дата звернення 10.06.2022).

12. Про затвердження переліку адміністративно-територіальних одиниць, в межах яких припиняється доступ користувачів до єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції України, в умовах воєнного стану: Наказ Міністерства Юстиції України від 01.04.2022 р. № 1307/5. URL: <https://minjust.gov.ua/n/22650> (дата звернення 10.06.2022).

13. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-п#Text> (дата звернення 10.06.2022).

14. Питання утворення суб'єктів господарювання державного сектору економіки у період воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.08.2022 р. № 94. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/941-2022-п#Text> (дата звернення 10.06.2022).